

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА

У статті автором розглянута сутність професійної культури, проаналізовані її складові “професія” і “культура”. Акцентовано увагу на компонентах професійної культури (праксеологічному, управлінському, моральному тощо). За основу дослідження взята освітньо-кваліфікаційна характеристика інженера, яка була доповнена з урахуванням сучасних вимог ринку праці.

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку незалежної України характеризується постійними змінами, конфліктами, складними й суперечливими процесами, що торкаються різних сторін життя суспільства від політики та економіки до медицини й освіти. Існування цих тенденцій вимагає від системи освіти істотних змін у процесі підготовки майбутніх спеціалістів із вищою освітою. Особливо це стосується технічних вищих навчальних закладів, де готують майбутніх керівників-управлінців з інженерною освітою. Стратегічними напрямками організації навчання у технічних ВНЗ є забезпечення нового рівня якості освіти майбутніх інженерів, формування гнучкої системи конкурентоспроможних кадрів, здатних до постійного самовдосконалення та постійного розширення знань відповідно до потреб сучасного суспільства. Особливо, хотілося звернути увагу на те, що інженерна діяльність займає одне із центральних місць у сучасному суспільстві. Зазначені напрями зумовлюють посилену увагу до проблеми професійної культури майбутніх інженерів, тим більше, що найважливішим показником рівня професіоналізму інженера є ступінь розвитку його професійної культури.

Аналіз стану досліджень і публікацій свідчить, що проблему культури особистості розглядають у своїх роботах такі вчені, як В. Андрущенко, І. Ісаєв, Н. Крилова, Г. Тарасова та ін.

Загальнотеоретичні й методологічні проблеми професійної культури глибоко досліджені у роботах, присвячених розробці культурологічних основ змісту й технологій навчання у вищому навчальному закладі (А. Вербицький, Ю. Громико, В. Ледньов, Н. Нікандров, Н. Ничкало, В. Сластьонін й ін.).

На основі культурологічного підходу досліджені механізми, тенденції й умови формування окремих компонентів професійної культури: духовної (Є. Артамонова, Б. Братусь, Н. Щуркова), морально-естетичної (Н. Крилова, Г. Тарасова), професійно-психологічної (Н. Ліфінцева), комунікативної (Г. Сагач, С. Сарновська). Але, на жаль, проблема професійної культури майбутнього інженера та її складових на сьогодні ще не достатньо досліджена.

Метою даної статті є розкриття особливостей професійної культури майбутнього інженера.

Виклад основного матеріалу. У ході наукового пошуку встановлено, що поняття “професійна культура” одержало широке поширення у вітчизняній педагогіці 80-х рр. ХХ сторіччя, що було пов’язано з розробкою культурологічного підходу, з позицій якого розглядалися багато педагогічних процесів та явищ. Термін “професійна культура” підкреслює, що культура розглядається відносно специфічної якості діяльності фахівця й розкриває предметний зміст культури, яке зумовлено специфікою професії, професійної діяльності й професійного співтовариства.

Що стосується професійної культури інженера будь-якої спеціалізації, то вона містить у собі, насамперед необхідні професійні знання, уміння, навички й професійний досвід, що багато в чому допомагає застосуванню найбільш раціональних прийомів, це все дає змогу забезпечити ефективність діяльності і її результатів. Таким чином, можна стверджувати, що професійна культура фахівця – це системне утворення, і вона не може бути успішно сформована, якщо не визначена чітка система завдань, які потрібно

вирішити в ході освітнього процесу, якщо не створена система педагогічних умов, необхідних для їхнього рішення.

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що до розуміння структури професійної культури існують різні підходи. Так, відповідно до першого підходу (Л. Богданова, В. Ледньов), професійна культура обмежується професійними навичками, вміннями, знаннями, а культурний аспект діяльності забезпечується загальною культурою індивіда. На наш погляд, більше прогресивним і актуальним є підхід І. Моделя, що виокремлює в структурі професійної культури дві складові – праксіологічну (професійні навички, вміння, знання, професійна свідомість, світогляд) і духовну, елементами якої є професійна мораль і професійна естетика, тобто, моральна й естетична культури. Отже, узагальнюючи праці вчених щодо структури професійної культури, потрібно визначити такі складові, як праксіологічна, економічно-правова, управлінська, моральна та естетична культури.

Що ж до культури спеціаліста, то вона характеризується “як виявлення зрілості та розвиненості всієї системи соціально значущих якостей, котра продуктивно реалізується в індивідуальній діяльності” [1, с. 14], будь-то педагогічна, інформаційна, методологічна, комунікативна, конфліктологічна або інша діяльність.

Сутність професійної культури як цінності поєднується з поняттям професії, що визначається як рід занять, трудової діяльності, що вимагає фахових теоретичних знань і практичних умінь й навичок. У свою чергу, професіоналом є лише кваліфікований фахівець, майстер свого діла.

Зрозуміло, що професійна культура, як цінність, синтезує поняття “культура” і “професія”. Ці поняття взаємодіють між собою за такими напрямками: професія фактично функціонує в культурному середовищі отож є об’єктом культурного впливу; людина через свою професійну діяльність творить культуру [2, с. 83].

Автори роботи “Культурологічні проблеми професійної діяльності офіцера” професійну культуру визначають як “сукупність чинних правил і норм поведінки, якими керується особистість для здійснення своєї діяльності в певній сфері соціального буття, що є об’єднанням знань, навичок, умінь з умовами діяльності” [2, с. 84].

У рамках нашого дослідження вважаємо, що ознаками розвиненої професійної культури є наявність мети діяльності; конкретний рівень сформованості спеціальних знань та умінь; усвідомлення пріоритету соціокультурних норм; творчій підхід до виконання професійної діяльності; зворотній зв’язок особистості з результатами своєї праці.

Оволодіння будь-якою професією зумовлює соціальне самоутвердження особистості, розкриття власних сил, її всебічний (фізичний, моральний, психічний) розвиток [3, с. 22].

Критерієм та показниками рівня розвитку професійної культури як соціального явища, як системи цінностей – є рівень взаємозв’язку моральності, цілісності, професіоналізму й соціальної зрілості тощо [2, с. 85]. І саме цілісність як одна з фундаментальних характеристик особистості “професіонала визначається глибиною включення особистості у соціокультурний контекст, якістю її перетворюючої діяльності в культурних процесах” [4, с. 10]. Таким чином, критерієм професійної культури є розроблені та обґрунтовані показники (професіограма, освітньо-кваліфікаційна характеристика тощо) рівня сформованості різних якостей особистості в залежності від специфіки професії.

Професійна культура забезпечує якісну реалізацію фахівцем спеціальних професійних завдань, їх творче виконання неможливе без всебічного розвитку особистості спеціаліста, що передусім передбачає сформовані загальну культуру та інші види культур особистості.

По-перше, життя у XXI столітті передбачає розвинену інформаційну культуру – якісної характеристики професійної життєдіяльності фахівця у сфері отримання, передачі, зберігання і використання інформації [5, с. 211]. По-друге, інтенсивна та ефективна

міжособистісна взаємодія неможлива без комунікативної культури, що забезпечує процеси обміну інформацією, контакту суб'єктів спільної професійної діяльності [6, с. 113]. По-третє, сучасному фахівцю необхідна методологічна культура, яка пов'язана з пізнанням, розумінням, методикою і логікою здійснення професійної діяльності [7, с. 25]. По-четверте, вважаємо за необхідне розвинути психологічну та акмеологічну культури. Психологічна культура – це культура утворення і сприйняття психологічних явищ життя, надання допомоги собі та людям допомоги у розв'язанні психологічних проблем. Акмеологічна культура синтезує складові загальної культури фахівця і виступає відповідно до потреб у творчій самореалізації і стратегії життя.

Щодо найважливішого показника розвитку професійної культури, а саме освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього інженера, то вона розроблена викладацьким складом Національного технічного університету “Харківський політехнічний університет” і включає певні вимоги до фахівця [8]. Він має уміти та знати, як вдосконалювати обладнання, створювати нові технології та техніку; керувати персоналом з експлуатації об'єктів та обладнання; забезпечувати додержання екологічно допустимих норм шкідливих викидів з установок; складати технічні завдання на проектування установок машинобудівного профілю; засвоювати і реалізувати науково-технічні та культурні досягнення; засвоювати нові знання в галузі машинобудування; знати та використовувати загальноприйняті норми поведінки і моралі у міжособистісних стосунках, створювати умови до їх дотримання.

Аналізуючи наведені професійні знання, уміння та навички майбутнього інженера, зазначимо, що у структурі діяльності інженера висувуються серйозні вимоги до виконання виробничої та соціально-професійної діяльності. Виробнича діяльність стосується здійснення безпосередньо конструювання, винахідництва, організації виготовлення технічних систем, а також інженерних досліджень та проектувань. Соціально-професійна діяльність стосується сфери виробничих відносин у трудовому колективі, зокрема всього комплексу задач з управління персоналом, формування і підтримання належного психологічного клімату і корпоративної культури у колективі. Але, на наш погляд, потрібно більш розширити склад знань, умінь та навичок соціально-професійної діяльності. Зокрема такими, як: висока комунікативна готовність до роботи у професійному та соціальному середовищах; психічна усталеність; знання психології й етики спілкування, володіння навичками управління професійною групою чи колективом; розуміння природи конфлікту, грамотно управляти ним задля того, щоб мінімізувати напруженість у відносинах між людьми, що буде сприяти посиленню ефективності роботи організації; знання загальноприйнятих норм поведінки і моралі у міжособистісних стосунках, створення умов до їх дотримання тощо.

Обґрунтуванням цьому має служити те, що будь-яка професійна діяльність, зокрема інженерна, може бути відображена через поняття взаємодії, що передбачає сумісні дії, спілкування і взаємовідносини.

Реалізація професійних функцій фахівців у професійній групі відбувається у трьох взаємопов'язаних процесах: взаємодія, спілкування, взаємовідносини. “Взаємодія опосередкована спілкуванням. Завдяки спілкуванню люди можуть вступати у взаємодію. Інакше кажучи, взаємодія, інтеракція – це колективна діяльність, яка розглядається нами не в аспекті змісту або продукту, а в плані соціальної її організації” [9, с. 29]. Ми вважаємо правомірним використання поняття “взаємодія” як таке, що узагальнює проблеми спілкування і спільної діяльності членів професійної групи. При цьому спілкування і спільна діяльність можуть бути розглянуті як форма професійної взаємодії, а ставлення один до одного його учасників (взаємостосунки) – однією з найважливіших його сторін. На думку Н.В. Гришиної [10, с. 209], поняття взаємодії припускає наявність різних взаємодіючих сторін. Дії цих сторін повинні бути взаємопрямовані і взаємозумовлені, скоординовані і взаємоузгоджені, тобто сторони повинні регулювати процес інтеракції. Вважаємо, що на індивідуальному рівні сформована професійна

культура, що включає зазначені знання, уміння та навички, буде сприяти становленню фахівця.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, професійна культура майбутнього інженера – це системне утворення, що повинно бути сформовано відповідно системи завдань, які потрібно вирішити в ході майбутньої професійної діяльності. Вважаємо за необхідне в рамках освітнього процесу створити систему педагогічних умов і засобів, необхідних для її ефективного формування. Зокрема, це можуть бути “мозковий штурм”, метод конкретних ситуацій та імітаційні вправи тощо.

Література:

1. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста: метод. пособие / Крылова Н.Б. – М., 1990. – 142 с.
2. Культурологічні проблеми професійної діяльності офіцера: навч. посіб. / [Рибалка В.Г., Жежерун В.Т., Гавриш І.В. та ін.]; – Харків: ХУПС, 2005. – 224с.
3. Рахматуліна Е.В. Методика формирования эколого-профессиональной культуры студентов на занятиях биологии в средних специальных учебных заведениях: автореф. на соискание науч. степени канд.пед.наук: спец. 13.00.02 «Общая педагогика» / Е.В.Рахматуліна – Астрахань, 2006. – 43 с.
4. Шевнюк О.Л. Теорія і практика культурологічної освіти майбутніх учителів у вищій школі: автореф. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О.Л. Шевнюк – К., 2004. – 44с.
5. Гребенюк О.С. Теория обучения / О.С. Гребенюк, Т.Б. Гребенюк – М., 2002. – 320 с.
6. Квашницкий В.И. Коммуникативная культура учителя / В.И. Квашницкий // Педагогическое образование в современных условиях. – Ярославль, 1997. – С. 113-114.
7. Ходусов А.Н. Методологическая культура учителя и условия ее формирования в системе современного педагогического образования / Ходусов А.Н. – М.; Курск, 1997. – 357 с.
8. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма БАКАЛАВРА напряму підготовки «Електричне машинобудування» – К.: МОН України, 2001. – 2004. – 35 с.
9. Леонтьев А.А. Психология общения / Леонтьев А.А. – М., 1997. – 48 с.
10. Гришина Н.В. Психология конфликта / Гришина Н.В. – СПб.: «Питер», 2000. – 464 с.

В статье автором рассмотрена сущность профессиональной культуры, проанализированы ее составляющие “профессия” и “культура”. Акцентировано внимание на компонентах профессиональной культуры (праксеологическом, управленческом, моральном и т.д.). За основу исследования взята образовательно-квалификационная характеристика инженера, которая была дополнена с учетом современных требований рынка труда.

In the article the essence of professional culture is considered an author, its constituents are analysed “profession” and “cultures”. Attention on the components of professional culture is accented (prakseological, administrative, moral and etc). For the basis of research educational-qualifying description of engineer, which was complemented taking into account the modern requirements of labour-market, is taken.